

**COMPLETĂRI ȘI CORECTĂRI LA ISTORIA INCUNABULELOR DIN
ORADEA. TREI INCUNABULE ÎN COLECȚIILE BIBLIOTECII
JUDEȚENE „GHEORGHE ȘINCAI” BIHOR**

SILVIU SANA

Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Bihor, Oradea

**Additions and Corrections to the History of the Incunabula in Oradea. Three Incunabula in
the Collections of the "Gheorghe Șincai" Bihor County Library**

ABSTRACT

The Romanian specialized literature dedicated to incunabula on the territory of Romania is not so old, although this year marks 59 years since the appearance of the first articles addressing our subject. In a first phase, the research focused on identifying them in various collections of old books from public collections (libraries and museums), that entered the state patrimony by confiscation, both from the collections of abusively suppressed ecclesiastical institutions (Roman-Catholic Church, Greek-Catholic Church) and from various private collections.

For Bihor County, research on incunabula accumulated minimal efforts, especially during 1965-1990, when the discovery and promotion of specimens owned by the "Gheorghe Șincai" Bihor County Library by the former director of this institution, Professor Ioan Lenghel, took place. Only after 1990, more precisely in 2005, András Emődi, a recognized specialist in old books, managed to bring to light and capitalize the incunabula collection of the Library of the Roman-Catholic Diocese of Oradea. Thus, for the copies held by the "Gheorghe Șincai" Bihor County Library, a new approach to incunabula research becomes necessary for them to be classified in the "Treasure" category of the National Cultural Heritage of Romania. Their analysis not only completes new data, but also corrects some errors/gaps mentioned in the bibliography works that addressed the Oradea copies. The present study wants to bring additions to the history of these incunabula from Oradea, thus contributing to completeness both from a bibliophile and historical point of view of the three patrimonial values. The three incunables are *Defensorium curatorum contra eos qui privilegiatos se dicunt. Add: Pius II: Epistola ad Ludovicum XI Francorum regem ad quassationem Pragmaticae Sanctionis*, Paris, [1489-1492], Robertus Caracciolus, [*Opera Varia*], Venice, [Non post 1485], [*Fasciculus Temporum Omnes Antiquorum Cronicas Complectens*], Venice, [1479].

For the volume *Defensorium Curatorum*, Paris [1489-1492] the information that completes the specialized bibliography is: it is the 7th edition out of the 8 known, only 9 copies of this edition being known in the world. The copy has historical value because it serves to know the political and theological context of the XIV-XV centuries, directly the dispute between parish priests and medicants orders, as well as the political-diplomatic relations between the Holy See of Rome and the Court of the King of France. The copy is a direct testimony to the work of one of the most famous Roman Catholic bishops, Richardus Fitzralph (1295-1360) and then to the work of Pope Pius II (1405-1464). The copy distinguishes by a very good execution, printed in Latin, on a column, in black ink, on paper with watermark, having a coat of arms of the royal court of France.

For the work *Fasciculus Temporum*, Venice 1479 the new information is as follows: In 1975, Professor Ioan Lenghel mentioned that the leaves are without number ("non-paginated"), this information being false. In 2007, false information was also given, the catalog written by Schatz and Stoica mentioned that the copy has the following pagination: leaves 1-25, 64-68, 70-71. The copy is incomplete, with a total of 39 leaves (leaves. 26-63). Other new information relates to

notes. The book has 157 handwritten notes, of which 29 are decipherable and whole. The copy has historical value because it serves to know the conceptions of the fifteenth century, regarding the historical, theological, political and social knowledge of universal history, from the "creation of the world" until 1471. The particularity of this work is given by the parallel chronology of universal history and ecclesiastical history, of Roman Catholic Church. The copy is a direct testimony to the work of the Carthusian monk, Werner Rolevink (1425-1502) from Köln, a German historian and theologian, whose fundamental work is the present work.

For Robertus Caracciolus *Opera Varia*, Venice [non post 1485] the new information is as follows: this is the third edition of the 6 known to be incunabula. The work contains 79 sermons with themes from the liturgical calendar, concerning the morals and dogmatic teaching of the Church, numbered by manuscript note "Sermo 1, 2, 3, ...". The specimen is in relatively good conservation condition, some leaves (from the beginning) show traces of stains. Leaves 8-9, 27-32, 156-164, 197-204 show traces of biological degradation, that is, traces of worm holes. The copy has historical value because it serves to know the printing activity in Venice, being at the same time a historical testimony of the homiletic literature of the fifteenth century in the Roman Catholic Church. The copy is a direct testimony to the printing activity of Gabriel of Grassis of Venice and especially to the work of Bishop Robertus Caracciolus, one of the most famous preachers of the fifteenth century.

Cuvinte-cheie: incunabule, Oradea, Biblioteca Județeană Bihor, completări, *Defensorium Curatorum*, Robertus Caracciolus, *Fasciculus Temporum*

Key words: incunabula, Oradea, Bihor County Library, additions, *Defensorium Curatorum*, Robertus Caracciolus, *Fasciculus Temporum*

Literatura românească de specialitate dedicată incunabilelor de pe teritoriul țării noastre nu este atât de veche¹, deși anul acesta se împlinesc 59 de ani de la apariția primelor articole care abordează subiectul discutat aici². Într-o primă fază, cercetarea s-a axat pe identificarea acestora în diferite colecții de carte veche din colecții publice (biblioteci și muzee), ajunse în patrimoniul statului prin confiscare (de la Biserica Romano-Catolică, Biserica Greco-Catolică) sau prin achiziție, dar și din diferite colecții particulare³. Nu încapă îndoiala că cei care le-au scos la lumină, în perioada comunistă, au făcut, prin acest efort, un act deosebit, grație căruia valorificarea culturii tiparului a ajuns și la cititorii de limbă română.

¹ Schatz, Stoica 2007, p.1-5. Dacă pentru cercetătorii români subiectul incunabilelor a stârnit interes în anii '60 ai secolului trecut, pentru cei din Occident, acest subiect avea deja o vechime considerabilă, cataloage privind incunabilele apărând încă din secolul al XVII-lea: 1688 (Amsterdam), 1719 (Haga) și 1789 (Viena). În 1898, și englezii au publicat un catalog dedicat special incunabilelor (Proctor 1898).

² Secărescu 1965, p. 250-254; Bart 1965, p. 439-449.

³ Un astfel de caz a fost povestit recent de istoricul dr. Blaga Mihoc căruia, în ani '70 ai secolului trecut, Securitatea i-a confiscat cele două incunabule cumpărate la o piață de vechituri din Oradea. Deși a dat statul în judecată, nu și le-a putut recupera. Abia după aproape 50 de ani, acestea au ieșit la lumină, dar nu într-o colecție publică, ci într-una particulară, de unde a reușit să răscumpeze unul dintre exemplare (Detalii la Busu 2023, p. 5).

Startul acestui proces a fost dat în perioada anilor 1965-1969, când cercetarea subiectului incunabilelor a căpătat un interes major. Astfel, încep să apară articole și studii tematice care, preponderent⁴, s-au axat pe identificarea acestor cărți valoroase în colecțiile publice din Alba Iulia (Biblioteca Batthyaneum)⁵, București (Biblioteca Academiei Române)⁶, Cluj (Filiala Cluj a Bibliotecii Academiei Române)⁷ și Oradea (Biblioteca Județeană Bihor)⁸. Cercetarea a continuat și în perioada anilor 1969-1974 cu date noi despre identificare⁹, demersul orientându-se apoi spre teme de istoria culturii¹⁰, precum și spre cele legate de spațiul de proveniență a acestora¹¹. Totodată, se trece într-o altă etapă, când, prin apariția cataloagelor de incunabile de la Sibiu (Muzeul Brukenthal)¹², București (Biblioteca Academiei Române)¹³ și Târgu Mureș (Biblioteca Teleki-Bolyai)¹⁴, cercetarea marchează un salt calitativ, catalogul devenind un instrument de lucru pentru specialiștii în domeniu. Între anii 1974 și 1979, identificarea de noi incunabile a continuat, descoperindu-se exemplare în colecțiile publice de la Arad¹⁵, Cluj¹⁶, Oradea¹⁷, București¹⁸ etc., apărând și studii tematice dedicate cercetării unor exemplare¹⁹. Și în perioada anilor 1979-1989 au avut loc cercetări de identificare la Satu Mare²⁰, Tulcea²¹ și Constanța²², dar și cercetări tematice, așa cum este cercetarea asupra operei filozofului antic Aristotel²³. La Cluj a apărut un nou catalog al incunabilelor, cele din colecția Bibliotecii Centrale Universitare²⁴, iar la București, într-o revistă de profil, se vorbea despre realizarea unui catalog general al incunabilelor din țara noastră [sic!]²⁵. După anul 1990 s-au înmulțit studiile

⁴ Simonescu 1967, p. 91-106.

⁵ Secărescu 1965, p. 250-254; Bart 1965, p. 439-449.

⁶ Bacăru 1966, p. 241-244.

⁷ Gomboș 1967, p. 96-97; Domșa 1967, p. 343-347.

⁸ Lenghel 1969, p. 38-40.

⁹ Istrate 1972, p. 104-105.

¹⁰ Crăciun 1969, p. 149-160; Dankanits 1972, p. 39-53.

¹¹ Lascu 1971, p. 49-65; Mircea 1972, p. 50-51; Nițu, Manolache 1972, p. 1249-1255.

¹² Catalog 1969.

¹³ Catalog B.A.R. 1970.

¹⁴ Catalog T.B. 1971.

¹⁵ Ionuțș 1976, p. 473-482.

¹⁶ Gherman 1978, p. 380-388.

¹⁷ Lenghel 1975, p. 137-144.

¹⁸ Schatz 1979, p. 75-105.

¹⁹ Mircea 1974, p. 111-127; Dima-Drăgan 1977, p. 50; Ion 1977, p. 554-560.

²⁰ Sticr 1983, p. 512-516.

²¹ Rogojanu 1988, p. 10.

²² Stanciu 1985, p. 13.

²³ Schatz 1987, p. 208-212.

²⁴ Mosora, Hanga 1979.

²⁵ Secărescu 1983, p. 507-511.

tematice în care incunabulul este folosit ca sursă documentară atât pentru biografii, cât pentru monografiile²⁶. Concomitent, odată cu căderea comunismului, studiile din această perioadă au depășit granițele țării²⁷ și, pe lângă studiile dedicate identificării²⁸, a apărut și catalogul colectiv al incunabilelor din România care, pentru momentul respectiv, avea cele mai pertinente date privind numărul, locul unde se află și descrierea pe scurt a exemplarelor identificate pe teritoriul României²⁹. În plus, aplecarea spre acest subiect a fost făcută și de cercetătorii maghiari din România, din cercetarea făcută de aceștia ieșind trei cataloage: incunabilele Episcopiei Romano-Catolice de Oradea, incunabilele din colecția Muzeului Secuiesc al Ciucului și incunabilele bibliotecii Mănăstirii Franciscane de la Șumuleu-Ciuc (păstrate la Muzeul Secuiesc al Ciucului din Miercurea Ciuc)³⁰. De asemenea, o serie de studii de specialitate au dus la punerea în circuitul științific a unor exemplare de incunabile, necunoscute bibliografiei de specialitate, de la Târgu Mureș³¹ și București³², respectiv recuperarea unor fragmente de incunabile din legătura altor cărți³³.

Pentru spațiul nord-vestic al României, cercetarea privind incunabilele s-a desfășurat în perioada anilor 1965-1990, când fostul director al Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai” din Bihor, profesorul Ioan Lenghel³⁴, a descoperit și a promovat exemplarele deținute de această instituție. Abia după 1990, mai exact în anul 2005, András Emódi, un recunoscut specialist în carte veche, a reușit să scoată la lumină și să valorifice colecția de incunabile a Bibliotecii Episcopiei Romano-Catolice de Oradea³⁵. Astfel, pentru exemplarele deținute de Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Bihor, o nouă abordare a cercetării incunabilelor devine absolut necesară, pentru ca acestea să poată fi clasate în categoria „Tezaur” din Patrimoniul Cultural Național al României. Analiza acestora nu doar completează cu date noi, ci și corectează unele erori/lipsuri menționate în lucrările din bibliografie care au abordat exemplarele de la Oradea.

²⁶ Pop, Mârza 1998, p. 48-61; Pungă 2002, p. 66-67; Spănu 2004, p. 23-29; Păltănea 2005, p. 7-11; Lupaș 2006, p. 369-376; Dârja 2008, p. 483-502.

²⁷ Ciure 2006, p. 397-417.

²⁸ Mârza 1995; Mârza 1998; Mitu 2004a, p. 52-62; Schatz 2004a, p. 63-71; Schatz 2004b, p. 18-22; Dârja 2006, p. 71-86.

²⁹ Schatz, Stoica 2007.

³⁰ Emódi 2005; Muckenhaupt 2007-2008, p. 211-266; Muchenhaupt 2010, p. 1-7.

³¹ Avram, Bogdan 2018.

³² Bogdan 2017.

³³ Zgârciu, Bogdan 2016.

³⁴ Lenghel 1969, p. 38-40; Lenghel 1975, p. 137-144.

³⁵ Emódi 2005.

Defensorium Curatorum, Paris [1489-1492]

Exemplarul din colecția „Fond Patrimoniu” este unic în România³⁶. Este a VII-a ediție, din cele 8 cunoscute³⁷, a lucrării cu același titlu a lui Radulphis Riccardus, dar a treia tipărită de Antoinne Caillaut, la Paris, între anii 1489 și 1492³⁸. Menționarea acestei lucrări este făcută într-un catalog englezesc tipărit între 1898 și 1903, până astăzi fiind cunoscute zece cataloage care descriu această ediție, incluzând aici și catalogul incunabilelor din România³⁹. La ora actuală, în lume, se cunosc doar nouă exemplare din această ediție, acestea fiind păstrate în colecții din Franța⁴⁰, Irlanda de Nord, Anglia (UK) și România. Față de celelalte ediții, aceasta se iese în evidență prin prezența unui blazon, diferit de cel al unui alt tipograf francez, Antoine Verard⁴¹. Există o singură ediție ce seamănă cu aceasta, anume cea din Louvain (in quarto, 1483-1485, Johannes de Westfalia)⁴², care se deosebește prin numărul de rânduri (30 față de 36 din ediția noastră) și al filelor (65 față de 27 ale exemplarului nostru)⁴³.

În primul capitol, autorul pledează pentru apărarea drepturilor preoțimii de mir împotriva ordinelor medicante (franciscani și dominicani, carmelitani și augustinieni). Între 1356 și 1357, arhiepiscopul Richardus Fitzralph a scris, la Londra, câteva predici împotriva acestor ordine, pentru ca totul să culmineze cu anul 1357, când, la Curtea Papei din Avignon, acesta s-a apărut citindu-și opera *Defensorium curatorum (În apărarea parohilor)*, cerând limitarea privilegiilor de care beneficiau ordinele medicante. Cel de-al doilea capitol cuprinde o scrisoare a papei Pius al II-lea (1458-1464) către Ludovic XI al Franței (1461-1483), în care pontiful declară pragmatica sancțiune împotriva acestuia.

³⁶ Acesta are nr. de inventar 285767, format II 36412.

³⁷ Lenghel 1975, p. 137-138. La vremea respectivă, Ioan Lenghel a făcut o descriere foarte bună a acestui incunabil pe baza informațiilor pe care le-a avut la dispoziție, pentru identificarea acestuia scriind câtorva biblioteci publice din România, iar apoi din Occident (Berlin, Paris și Florența). Nu a obținut informații privind ediția acestuia.

³⁸ Pentru identificarea corectă a exemplarului au fost folosite informații de pe site-ul British Library din Londra, care deține o bază de date privind incunabilele, în fapt un catalog electronic în care se regăsesc toate exemplarele cunoscute. A se vedea <https://data.cerl.org/istc/ir00002500> (accesat la 20.10.2023).

³⁹ Schatz, Stoica 2007, p. 334.

⁴⁰ În biblioteca din Troyes Champagne (Franța) am descoperit singurul exemplar identic care este digitizat. Acesta poate fi consultat on line accesând link-ul: https://portail.mediatheque.grand-troyes.fr/iguana/www.main.cls?surl=search&p=*#recordId=7.2959 (accesat la 20.10.2023).

⁴¹ Pe blogul de mai jos este publicat blazonul lui Antoine Caillaut. Se mai menționează că acesta apare și la un alt tipograf parizian, Antoine Verard. Vezi detalii suplimentare în link-ul următor: <https://universityofglasgowlibrary.wordpress.com/2011/04/21/glasgow-incunabula-project-update-21411/> (accesat la 14.06.2022).

⁴² Această ediție, tipărită la Louvain (Belgia), între 1483 și 1485, are un alt editor/tipograf în persoana lui Johann de Westfalia. Detalii referitoare la ediție și la tipograf pot fi regăsite și la adresa: <https://rug.on.worldcat.org/search?queryString=no%3A1089718042> (accesat la 14.06.2022).

⁴³ https://data.cerl.org/istc/_search?query=Defensorium+curatorum&from=0 (accesat la 20.10.2023).

Exemplarul are valoare istorică pentru că servește la cunoașterea contextului politic și teologic al veacurilor al XIV-lea și al XV-lea, în mod direct diferendul dintre preoții de mir și ordinele cerșetoare, precum și a raporturilor politico-diplomatice dintre Sf. Scaun și Curtea Franței. Cartea este o mărturie directă asupra activității unuia dintre cei mai renumiți episcopi romano-catolici, Richardus Fitzralph (1295-1360), și apoi a activității papei Pius al II-lea (1405-1464). Exemplarul se remarcă printr-o execuție foarte bună, fiind tipărit în limba latină, pe o coloană, cu cerneală neagră.

Fasciculus Temporum, Veneția, 1479

Este a VII-a ediție, din cele 34 tipărite și cunoscute, a lucrării cu același titlu, *Fasciculus Temporum*, a lui Werner Rolevinck, aceasta fiind și prima dintre cele tipărite la Veneția, începând cu anul 1479, de către germanul Georg Walch. Și această ediție a fost menționată în catalogul lui Proctor⁴⁴, până la ora actuală fiind cunoscute peste 33 de lucrări de specialitate care menționează acest titlu, inclusiv catalogul incunabilelor din România⁴⁵. Din cele 147 de exemplare cunoscute în lume, păstrate în 130 de instituții culturale, bisericesti și colecții particulare din Europa, America de Nord și Noua Zeelandă⁴⁶, trei exemplare din această ediție se află în România: un exemplar la Biblioteca Bathyanem din Alba Iulia, unul la Muzeul Secuiesc al Ciucului din Miercurea Ciuc și unul la Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Bihor⁴⁷. Această ediție este „in folio”, exemplarul complet având 72 de file, numărul de coloane variind de la o filă la alta (de la 1 la 4), la fel și numărul de rânduri (41, 52, 60), tiparul este negru cu roșu. Exemplarul de la Oradea este incomplet, cu un total de 39 de file (26-63), lipsind filele de început – 1-25 – și cele de final – 64-72⁴⁸.

Cartea conține o cronologie, cu începere de la Facerea Lumii până la 21 iulie 1471. Iată, pentru exemplificare, câteva dintre temele abordate: „Data est mihi omnis potestans i[n] Celo i[n] terra” (f. 26^r), „Claudius an 14 me 7”, „Petrus inde primus papae Anno Dni 34” (f. 26^v), „Persecutio quarta” (f. 30), „Venetia civitas” (f. 37), „Schisma [...] ecclesie” (f. 50), „Iste Henricus fuit comes Luxemburgensis” (f. 60), „Iste Pius [...] an[n]o D[o]m[i]ni 1458” (f. 69).

⁴⁴ Proctor 1898, p. 296.

⁴⁵ Schatz, Stoica 2007, p. 335.

⁴⁶ Pentru detaliile locurilor unde se găsesc, a se vedea baza de date ISTC a British Library, disponibilă on line la adresa <https://data.cerl.org/istc/ir00260000> (accesat la 28.01.2024).

⁴⁷ Lenghel 1975, p. 139. Volumul de la Oradea are nr. inv. 285465 (IV 2996).

⁴⁸ Autorul englez nu dă numărul filelor la exemplarul descris (Proctor 1898, p. 296). Pentru exemplarul de la Oradea, Ioan Lenghel menționa că foile sunt „nepaginate [sic!]”, cu un număr de 64, din care lipsesc primele 25 (Lenghel 1975, p. 139). Cea mai eronată descriere este făcută în catalogul colectiv al incunabilelor din 2007, aici menționându-se că exemplarul de la Oradea are următoarea paginație: f. 1-25, 64-68, 70-71 (Schatz, Stoica 2007, p. 335).

Cartea se remarcă prin cele două ilustrații: Christos – Regele universului (f. 26^r) și o xilogravură din Veneția (f. 37^v).

În ceea ce privește legătura și starea de conservare, acest exemplar este restaurat. El are o copertă nouă, refăcută, din carton, învelit într-un material textil de culoare neagră, partea dinspre cotor fiind din pânză de culoare albastru închis. Exemplarul este în stare de conservare bună, unele file fiind pătate (f. 29, 63); f. 1 prezintă o ușoară sfâșiere înspre interiorul legăturii.

Cartea are 157 de însemnări olografe din care 29 sunt descifrabile și întregi. Oferim aici câteva exemple, din cele descifrabile: *Analectus Ordinavit Ne Clerici Coman Vel Barbad Ferveant* (f. 28^v), *Pascha* (f. 30^r), *Esti Fabianus instituit ut singulis anii in cinae D[o]m[i]ni crisma* (f. 32^r), *Esti Sixtus statuit e missa super altari fuerit qantia nu si bat* (f. 32^v), *13 huius S. Columbani fuit tatocius discipulos S. Gallus Abbas quiet tamqua abbas grafuit monasterio luxaviensi* (f. 40^r), *O Bono Deus, vix no modo peccatibus offrisimibus magis ge datoribus...* (f. 43^r), *Papatum munus tulix archidiaconus nous nunc patrum fecit discordia fratrum* (f. 59^r), + *Vastatus Bohimia atrocitis P. Sigismundus Regem Ungariae* (f. 63^r), + *victoria magna it miraculosa* (f. 64^r).

Ediția are valoare istorică pentru că servește la cunoașterea concepțiilor veacului al XV-lea, privind cunoștințele istorice, teologice, politice și sociale ale istoriei universale, de la „Facerea Lumii” până în anul 1471. Particularitatea acestei lucrări este dată de cronologia paralelă a istoriei universale și a istoriei ecleziastice, de factură romano-catolică. Exemplarul este o mărturie directă asupra activității călugărului cartuzian Werner Rolevink (1425-1502) din Köln, istoric și teolog german.

Robertus Caracciolus, *Opera Varia*, Veneția, [non post 1485]

Opera Varia a lui Robertus Caracciolus este a treia ediție a lucrării cu același titlu, tipărită de Gabriel de Grassis în Veneția, între anii 1483 și 1485. Din cele șase ediții incunabulare cunoscute, ediția noastră este a treia (3) din cele tipărite în Veneția și prima care a fost tipărită de Gabriel de Grassis. În catalogul lui Proctor din 1898, lucrarea este numită *Sermones*⁴⁹, in quarto, această carte găsindu-se în peste 80 de instituții publice și private din lume⁵⁰, în România fiind cunoscute trei exemplare, unul la Oradea și două la Sibiu⁵¹.

⁴⁹ Proctor 1898, p. 317.

⁵⁰ Pentru detaliile locurilor unde se află această ediție, a se vedea ISTC de la British Library; exemplarul de la Oradea nu este semnalat: <https://data.cerl.org/istc/ic00133000> (accesat la 28.01.2024).

⁵¹ Schatz, Stoica 2007, p. 189.

Această ediție are formatul „in quarto”, cu 374 de file⁵², pe două coloane, cu 50 de rânduri pe pagină, tiparul fiind cu negru și roșu (pe prima pagină din exemplarul nostru), lipsindu-i prima filă ce cuprinde cuprinsul și 11 file de la sfârșit⁵³.

Lucrarea conține 79 de predici pe teme din calendarul liturgic, referitoare la morala și învățătura dogmatică a Bisericii, numerotate prin însemnarea manuscrisă „sermo 1, 2, 3...”, din care amintim: *Domenica in 70 de facilitatem bonorum (sermo 1)*, *Domenica in 50 de Potentia Dei (Sermo 15)*, *Domenica Palmarum de Contemptu Mundi (Sermo 62)*, *Domenica Resurrectionis de Ipsa Resurrectioni Domini Nostri Iesu Christi (Sermo 71)* ș.a. Totodată, temele discutate în această carte de Caracciolus (Despre bunătate, Despre puterea lui Dumnezeu, Despre cinstirea părinților, Despre păcatul luxuriei, Despre învierea Domnului) reflectă nivelul literaturii omiletice din veacul al XV-lea din Italia.

Coperta este originală, din piele maro, îmbrăcată pe tăblii de lemn, pielea având motive geometrice incizate. Ferecăturile lipsesc, cotorul cărții având 6 nervuri profilate. Pielea de pe coperta 1 este deteriorată pe o suprafață destul de mare, văzându-se cuiele care au ținut ferecăturile. Cotorul este rupt atât în partea de sus, cât și în partea de jos. Coperta a doua prezintă urme de degradare fizică. Volumul este în stare de conservare relativ bună, unele file (de la început) prezintă urme de pete. Filele 8-9, 27-32, 156-164, 197-204 prezintă urme de cari.

Ediția are valoare istorică pentru că servește la cunoașterea activității tipografice din Veneția, fiind în același timp și o mărturie istorică a literaturii omiletice a secolului al XV-lea din Biserica Romano-Catolică.

*

Cele trei incunabule din „Colecțiile Speciale” ale Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai” Bihor, descrise aici, reprezintă piesele de rezistență ale acestei biblioteci și ale județului Bihor, redescoperirea și punerea lor în circuitul științific și patrimonial fiind absolut necesare pentru ca iubitorii de carte și cultură să cunoască detalii despre aceste comori livrești ale umanității. Prezenta lucrare a avut rolul de a readuce în discuție un subiect deosebit de important, anume cel legat de istoria primelor tipărituri pe teritoriul țării noastre. Această abordare vine să completeze mai bine studiile anterioare și, prin datele noi scoase la lumină, să propună noi direcții de cercetare, pentru ca aceste rarități bibliofile să nu rămână doar niște cărți pe un raft, ci povestea lor să circule la fel ca o epistolă din vremuri de demult.

⁵² Lenghel 1975, p. 141. Autorul menționează că biblioteca din Oradea a intrat în posesia acestui exemplar în anul 1968, prin achiziție de la pastorul reformat Kadar Ștefan din Săniob, pentru suma de 250 de lei.

⁵³ Exemplarul de la Oradea are nr. de inventar 294663 (III 36782).

Anexă – descrierea bibliografică a celor trei incunabile

Defensorium Curatorum contra eos qui privilegiatos se dicunt. Epistola Domini Pii Papae transmissa Ludovico Christianissimo Francorum Regi, Paris, [1489-1492].

Autor: Radulphis Riccardus, Archiepiscopus Armachanus, Pius II Papa

Titlu: *Defensorium Curatorum contra eos qui privilegiatos se dicunt. Epistola Domini Pii Papae transmissa Ludovico Christianissimo Francorum Regi*

Ediție: III

Loc tipărire: Paris

Data: [1489-1492]

Tipograf [Antoine Caillaut]

Descriere fizică (paginație, format, ilustrații):

[28 f.], 4°, (21 cm), Oglinda paginii 14,5 cm, gravură, l. lat.

Legătura în piele maro, cu ornamente florale și liniare pe cotor; două casete inscripționate (roșie și verde) pe cotor. Copertă nouă, refăcută, din carton tare învelit într-un material textil de culoare albastru închis, cu un chenar aurit. Exemplar restaurat.

Exemplar în stare bună de conservare. Unele file prezintă pete, f. 3, 4 fiind ușor uzate.

Note:

Conform datelor deținute, exemplarul provine din fondul vechi al Bibliotecii (cf. Registru 1977).

Însemnări: 3. 32. 23, 1461 [f. 1]; [p]ragmatica sanctionis [?] nostra [f. 25^v]

Fasciculus Temporum Omnes Antiquorum Cronicas Complectens, Veneția, 1479.

Autor: Rolevinck, Werner

Titlu: *Fasciculus Temporum Omnes Antiquorum Cronicas Complectens*

Ediție: VII

Loc tipărire: Veneția;

Data: 1479

Tipograf Georg Walch

Descriere fizică (paginație, format, ilustrații):

39 f., 26-34 f., il.; 2°, (27 cm), Oglinda paginii 24 cm, ilustrații, l. lat.

Legătura și starea de conservare: Copertă nouă, refăcută, din carton tare, învelită într-un material textil de culoare neagră, partea dinspre cotor este din material textil de culoare albastru închis. Exemplar restaurat. Exemplar în stare de conservare bună, unele file fiind pătate (f. 29, 63), f. 1 prezentând o ușoară deteriorare înspre cotor.

Note:

Conform datelor deținute, exemplarul provine din fondul vechi al Bibliotecii (cf. Registru 1977).

Exemplarul prezintă 157 de însemnări olografe din care 29 sunt descifrabile și întregi, dintre care dăm următoarele exemple: *Analectus Ordinavit Ne Clerici Coman Vel Barbad Ferveant* (f. 28^v), *Pascha* (f. 30^r), *Esti Fabianus instituit ut singulis anii in cinae D[o]m[i]ni crisma* (f. 32^r), *Esti Sixtus statuit e missa super altari fuerit qantia nu si bat* (f. 32^v), *13 huius S. Columbani fuit tatocius discipulos S. Gallus Abbas quiet tamqua abbas grafuit monasterio luxaviensi* (f. 40^r), *O Bono Deus, vix no modo peccatibus offrisimibus magis ge datoribus...* (f. 43^r), *Papatum munus tulix archidiaconus nous nunc patrum fecit discordia fratrum* (f. 59^r), + *Vastatus Bohimia atrocitit P. Sigismundus Regem Ungariae* (f. 63^r), + *victoria magna it miraculosa* (f. 64^r).

Autor: [CARACCIOLUS ROBERTUS]

Titlu: [OPERA VARIA]

Ediție: [3]

Loc tipărire: [Veneția]

Data: [NON POST 1485]

Tipograf [GABRIEL DE GRASSIS]

Descriere fizică (paginație, format, ilustrații):

[373 f.], [1 f.], 4°, (21 cm), Oglinda paginii 16 cm, l. lat.

Copertă originală din piele maro, îmbrăcate pe tăblii de lemn, pielea având motive geometrice incizate, ferecături rupte, cotor cu 6 nervuri profilate. Pielea de pe C.1 este sfâșiată pe o suprafață destul de mare, văzându-se cielele care au ținut ferecăturile. Cotor rupt, atât în partea de sus, cât și în partea de jos. C.2 prezintă urme de degradare fizică.

Exemplar în stare de conservare relativ bună, unele file (de la început) prezintă urme de pete. Filele 8-9, 27-32, 156-164, 197-204 prezintă urme de degradare biologică, urme de cari.

Note:

Însemnări:

Sermo 1..., *Sermo 3...*, *Sermo 69...* [f. 1-179]; [*Co]rpus Roberti Ep[isco]pi* [f. 1], *Gratius* [f. 6^r], *Au proposita* [f. 40^r], *Vidi* [f. 318].

List of illustrations

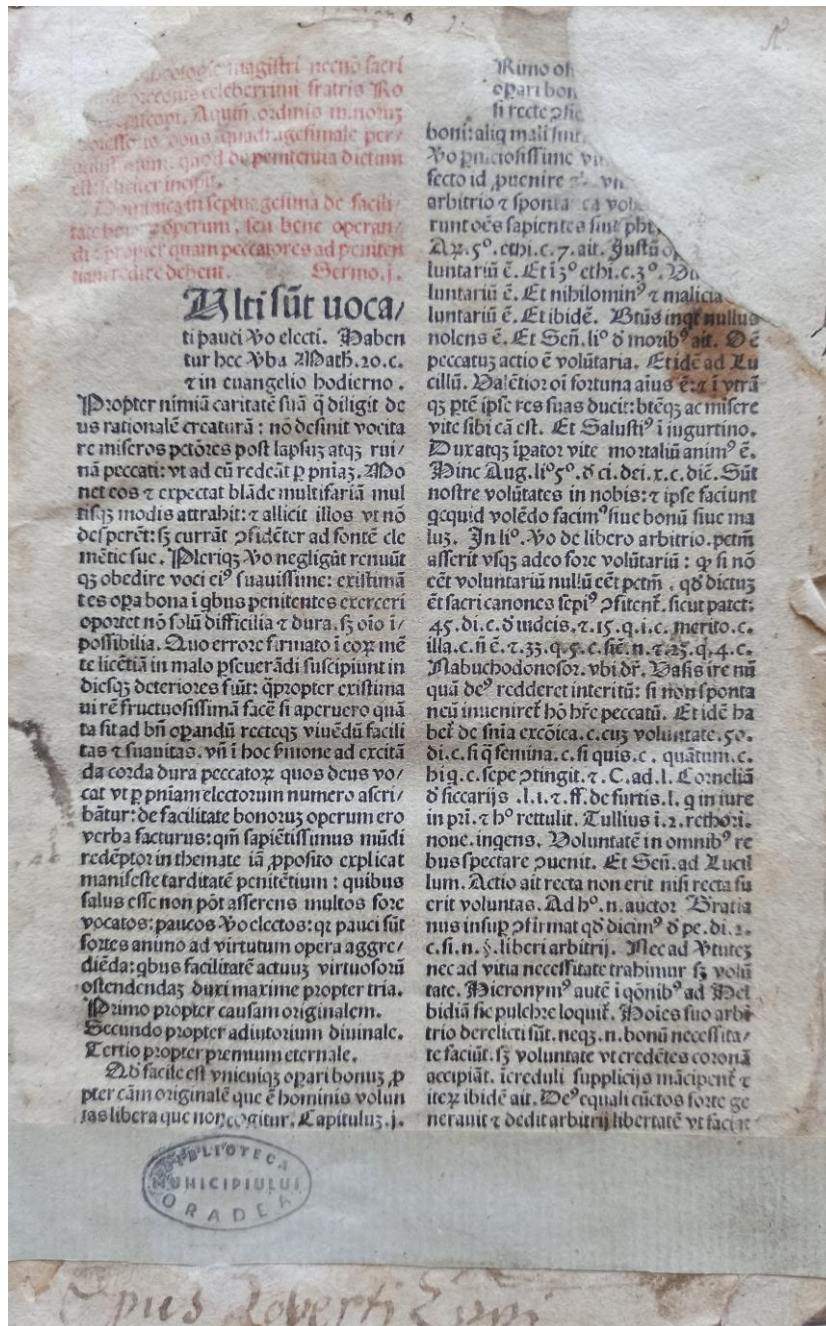
Fig. 1 – *Defensorium Curatorum contra eos qui privilegiatos se dicunt. Epistola Domini Pii Papae transmissa Ludovico Christianissimo Francorum Regi*, Paris, [1489-1492]

Fig. 2 – *Fasciculus Temporum Omnes Antiquorum Cronicas Complectens*, Venice, 1479

Fig. 3 – *Robetus Caracciolus, Opera Varia*, Venice, [non post 1485]

Fig. 1 – *Defensorium Curatorum contra eos qui privilegiatos se dicunt. Epistola Domini Pii Papae transmissa Ludovico Christianissimo Francorum Regi, Paris, [1489-1492]*

Fig. 3 – Roberus Caracciolus, *Opera Varia*, Venetia, [non post 1485]

Abrevieri bibliografice

- Avram, Bogdan 2018 – Monica Avram, Florin Bogdan, „Un incunabul necunoscut din Biblioteca Teleki-Bolyai din Târgu-Mureș”, în *Apulum series Historia & Patrimonium*, LV, 2018, p. 261-272
- Bacâru 1966 – Livia Bacâru, „Despre colecția de incunabile a Bibliotecii Academiei”, în *Revista Muzeelor*, 3, 1966, p. 241-244
- Bart 1965 – Constantin Bart, „Manuscrise și incunabile medicale de la Biblioteca documentară Batthyanaeum”, în *Apulum*, V, 1965, p. 439-449
- Bogdan 2017 – Florin Bogdan, „Incunabilele din colecțiile Bibliotecii Metropolitane București”, în *Transilvania*, 5-6, 2017, p. 62-65
- Busu 2023 – Camelia Busu, „Cărți din secolul XV expuse de Ziua Europeană a Patrimoniului”, în *Jurnal bihorean*, nr. 175, 15 septembrie 2023, p. 5
- Catalog 1969 – *Catalogul colecției de incunabile* [din Biblioteca Muzeului Brukental], Sibiu, 1969
- Catalog B.A.R. 1970 – *Catalogul incunabilelor* (red. Livia Bacâru, colab. Dalila Aramă, Mihai Caratașu), București, 1970
- Catalog T.B. 1971 – *Catalogul incunabilelor din Biblioteca Teleki-Bolyai*, Târgu-Mureș, 1971
- Ciure 2006 – Florina Ciure, „Incunaboli e cinquecentine veneziane nelle biblioteche transilvane”, în *Annuario dell' Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, 8, 2006, p. 397-417
- Crăciun 1969 – Ioachim Crăciun, „Incunabile și cărți rare tipărite în Apus (1482-1600) de autori și tipografi de pe teritoriul țării noastre”, în *Studia Bibliologica*, 3, 1969, p. 149-160
- Dankanits 1972 – Adám Dankanits, „Cultura europeană reflectată în incunabilele din bibliotecile transilvănene”, în *Studii de istorie, filologie și istoria artei*, București, 1972, p. 39-53
- Dârja 2006 – Ileana, Dârja, „Incunabile inedite în colecția Bibliotecii Naționale a României-Filiala Batthyaneum din Alba Iulia”, în *Apulum*, XLIII/II, 2006, p. 71-86
- Dârja 2008 – Ileana Dârja, „Patru incunabile italiene ale poetului german Conrad Celtis, în colecția Bibliotecii Naționale a României, Filiala Batthyaneum din Alba Iulia”, în *Apulum*, XLV, 2008, p. 483-502
- Dima-Drăgan 1977 – Corneliu Dima-Drăgan, „Un incunabul rarissim – prima carte tipărită în Elveția [Gregorius X, Expositio in Jobum, Basel, 1468]”, în *Transilvania*, 6, 1977, p. 50
- Domșa 1967 – Ioan Domșa, „Incunabilele Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România”, în *Studii și cercetări de documentare și bibliologie*, serie nouă, IX, 1967, iun.-sept., nr. 2-3, p. 343-347
- Emödi 2005 – András Emödi, *A Nagyváradi Romai Katolikus Egyházmegyei könyvtár régi állománya. I. Összomtatványok, XVI. Századi kiadványok. Regi Magyar Könyvtár*, Budapest, 2005
- Gherman 1978 – Alin Mihai Gherman, „Trei incunabile nou identificate în fondurile Bibliotecii Filialei Cluj-Napoca a Academiei R.S.R.”, în *Bibliotecile de învățământ superior în anii construirii socialismului*, Iași, 1978, p. 380-388
- Gomboș 1967 – Veturia Gomboș, „Identificarea unui incunabul la Cluj [Johannes Herolt Semones 1476]”, în *Revista bibliotecilor*, nr. 2, XX, 1967, p. 96-97
- Ion 1977 – Ion D. S., „Pagini din istoria poporului român: Cronica de la Nürenberg”, în *Mitropolia Banatului*, nr. 7-9, XXVII, 1977, p. 554-560
- Ionuțaș 1976 – Cătălin Ionuțaș, „Colecția de incunabile a Bibliotecii Județene Arad”, în *Ziridava*, 6, 1976, p. 473-482
- Istrate 1972 – Petru Istrate, „La muzeul culturii românești din Șcheii Brașovului: un incunabul chirilic”, în *Revista bibliotecilor*, nr. 2, XXV, 1972, p. 104-105

- Lascu 1971 – Viorica Lascu, „Incunabilele italiene ale Bibliotecii Batthyaneum”, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Philologia*, Fasc. 1, XVI, 1971, p. 49-65
- Lenghel 1969 – Ioan Lenghel, „Un incunabil rarissim descoperit la Oradea: Defensorium curatorum”, în *Revista bibliotecilor*, nr. 1, XXII, 1969, p. 38-40
- Lenghel 1975 – Ion Lenghel, „Incunabilele Bibliotecii Județene Oradea”, în *Crisia*, 5, 1975, p. 137-144
- Lupaș 2006 – Liana Lupaș, „Incunabile târzii: cele mai vechi ediții tipărite ale textului biblic în greacă”, în *Antic și modern. In honorem Luciae Wald*, București, 2006, p. 369-376
- Mârza 1995 – Eva Mârza, „«Bibliotheca medievalis Levočiana». Codexuri, incunabile și cărți tipărite”, în *Apulum*, XXXII, 1995, p. 269-278
- Mârza 1998 – Eva Mârza, „Trei tipăriri rarissime din zona Alba Iuliei – două incunabile și un postincunabil –”, în *Apulum*, XXXV, 1998, p. 353-359
- Mircea 1972 – Ion-Radu Mircea, „De la Cracovia la Brașov: incunabilul din 1491”, în *Magazin istoric* nr. 8, VI, 1972, p. 50-51
- Mircea 1974 – Ion-Radu Mircea, „Primele tipăriri chirilice și incunabilul cracovian de la Brașov”, în *Târgoviște, cetate a culturii românești*, Partea I, București, 1974, p. 111-127
- Mitu 2004 – Mihai Mitu, „Din nou despre incunabilul cracovian de la Brașov”, în *Revista română de istorie a cărții*, 1, 2004, p. 52-62; 2, 2004, p. 21-32.
- Mosora, Hanga 1979 – Elena Mosora, Doina Hanga, *Catalogul incunabilelor* [din Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca], Cluj-Napoca, 1979
- Muckenhaupt 2007-2008 – Erzsébet Muckenhaupt, „A Csiki Székely Múzeum Régi Magyar Könyvtára. I. Az ősnymtatványok és a 16 századi nyomtatványok katalógusa”, în *A csiki székely Múzeum évkönyve*, 2, IV, 2007-2008, p. 211-266
- Muckenhaupt 2010 – Erzsébet Muckenhaupt, „A Csiksomlyói ferences könyvtár ősnymtatványgyűjteménye”, în *Keresztény Szó*, nr. 4, 2010, p. 1-7
- Nițu, Manolache 1972 – Octavian Nițu, Mihai Manolache, „Date noi în legătură cu incunabilul slavon de la biserica Sfintu Nicolae din Scheii Brașovului [Triodul-Penticostar, tipărit în Cracovia, în 1491 de Schweipoldt Tyol]”, în *Biserica Ortodoxă Română* nr. 11-12, XC, 1972, p. 1249-1255
- Păltănea 2005 – Paul Păltănea, „Incunabile italiene cu știri despre daci în colecțiile Bibliotecii V.A.Urechia”, în *Revista română de istorie a cărții*, 2, 2005, p. 7-11
- Pop, Mârza 1998 – Ioan Aurel Pop, Iacob Mârza, „Personalitatea și epoca lui Iancu (Ioan) de Hunedoara reflectate în însemnările de pe un incunabil de la 1481”, în *Studii istorice. Omagiu profesorului Camil Mureșanu*, Cluj-Napoca, 1998, p. 48-61
- Proctor 1898 – Robert Proctor, *An Index to the Early Printed Books in the British Museum: From the invention of printing to the year MD*, London, MDCCCXCVIII [1898]
- Pungă 2002 – Doina Pungă, „Frantz Neuhauser cel Tânăr și epoca incunabilelor litografice în Transilvania”, în *Muzeul Național*, 14, 2002, p. 66-97
- Rogojanu 1988 – Ion C. Rogojanu, „An Incunabulum in the Library of the Tulcea Museum”, în *Tribuna României*, nr. 358, 17, 1988, p. 10
- Schatz 1979 – Elena Maria Schatz, „Colecția de incunabile a Bibliotecii Centrale de Stat”, în *Biblioteca și cercetarea*, 3, 1979, p. 75-105
- Schatz 1987 – Elena-Maria Schatz, „Ediții din secolul al XV-lea ale lucrărilor lui Aristotel existente în România, în lumina cerințelor catalogului colectiv al incunabilelor”, în *Biblioteca și cercetarea*, 11, 1987, p. 208-212
- Schatz 2004a – Elena Maria Schatz, „Date noi referitoare la Catalogul Colectiv al Incunabilelor din România”, în *Revista română de istorie a cărții*, 1, 2004, p. 63-71
- Schatz 2004b – Elena Maria Schatz, „Incunabilele din județul Mureș”, în *Bibliopolit*, 2, 2004, p. 18-22

- Schatz 2006 – Elena Maria Schatz, „Colecția de incunabule a Bibliotecii Academiei Române”, în *In Honorem Gabriel Ștempel*, Satu Mare, 2006, p. 683-693
- Schatz, Stoica 2007 – Elena Maria Schatz, Robertina Stoica, *Catalogul colectiv al incunabilelor din România*, București, 2007
- Secărescu 1965 – Viorica Secărescu, „Din colecția de manuscrise și incunabule a Bibliotecii Batthyanaeum”, în *Revista muzeelor*, nr. 3, II, 1965, p. 250-254
- Secărescu 1983 – Viorica Secărescu, „Catalog general al incunabilelor din Republica Socialistă România”, în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național*, vol. II, București, 1983, p. 507-511
- Simonescu 1967 – Dan Simonescu, „Cercetări românești despre incunabule. Incunabilele din bibliotecile Republicii Socialiste România”, în *Probleme de bibliologie*, 2, 1967, p. 91-106
- Spânu 2004 – Anda-Lucia Spânu, „Despre surse iconografice utilizate. Cazul Liber Chronicarum”, în *Historia Urbana*, nr. 1-2, XII, 2004, p. 23-29
- Stanciu 1985 – Ștefan Stanciu, „Un incunabul cu știri despre români [Istoria poporului florentin, Veneția, 1467]”, în *Tomis*, nr. 12, XX, 1985, p. 13
- Sticr 1983 – Iuliu Sticr, „Identificarea unor incunabule venețiene în biblioteca județeană Satu Mare”, în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național*, vol. II, București, 1983, p. 512-516
- Zgârciu, Bogdan 2016 – Maria Zgârciu, Florin Bogdan, „Un fragment de incunabul recuperat din legătura unei matricole din secolul al XVII-lea”, în *Apulum series Historia & Patrimonium*, LIII, 2016, p. 207-215